similes cruciatus incidat, magno est argumento à calculo in Ureteres excusso dolorem gigni.

## *Quomodo cognoscatur morbi magnitudo.*

## CAPUT V.

VErùm non sufficit morbi nosse speciem, nisi specificum gradum cognoscas, quem morbi magnitudinem vocant, quæ ad constituendam curationem morbi maximè confert. Cum verò morbus dupliciter magnus dicatur, absolutè, & respectivè. Quamvis non omnis magnitudo sit morbo essentialis, sed illa tantū, quæ dicitur magnitudo quoad essentiam, aliæ autem sint accidētales morbi differentiæ: De omnibus tamen hoc in loco agendum est, tum ob nominum affinitatem,

tum

tum ne inter signa prognostica harum magnitudinum diagnostica signa desiderentur. Morbus dicitur absolutè magnus triplicitèr, ratione essentiæ, ratione dignitatis, & ratione facultatis 4. Meth. c. 6 & 7. Meth c. 12. Magnitudo ratione essentiæ mensuratur penes recessum à naturali statu, quo equidem ignorato, ignorari quoque necesse est, quanta oporteat esse remedia: Magnitudo ratione dignitatis *spectatur ex præstantia partis læsæ*, si habeat *facultatem* totum gubernantem, aut actionem gubernanti servientem, velut est Ventric. ratione jecoris, organa respirationis ratione cordis. Magnitudo ratione facultatis à præstantia læsæ actionis, ac supervenientium sympt. magnitudine, vehementiaque æstimatur, quæ quidem morbum malignum mali moris, cacoethes constituunt. Magnitudo respectiva

atten-

attenditur penes remediorum materias, quibus morbus, morbique causa, vel difficillimè cedunt, vel omnino non cedunt.

Magnitudo ratione essentiæ cognoscetur primo ab essentialiter inhærentibus, si intemperies ad tactum valdè extensæ appareant, easque tales æger sentiat: Si mala conformatio sensu visus, aut tactus ingens etiam videatur, quod de ulcere, ac vulnere pariter intelligitur.

Secundò noscitur à causis prægressis: Multæ enim validæ, & diu agentes in corpus morbos magnos producunt, & à statu naturali valdè recedentes.

A juvantibus, & lædentibus: Nam si medicamenta generosa insigniter alterantia, & vacuantia non juvent, arguunt affectus magnitudinem cujus causa resistit remediis tam efficacibus; Si levia juvent

vent affectum parvum quo ad essentiam indicant. *A causis internis efficientibus* : nam insignis abundantia aut pravitas humorum magnas efficiunt corp. mutationes. *A causis dispositivis:* Nam quò minùs sexus, ætas, temper., & constitutio, vel membri, vel individui dispositiva sunt ad aliquem morbum, eò significant ipsum esse vehementiorem, si adveniat. Cum enim inter dissymbola transmutatio *sit difficilior, causas postulat* vehementiores, quarum efficacia, major fit recessus à naturali statu. E diverso quò magis est pars disposita, vel individuum ad morbum, eo & facilior fit transmutatio, & minorem recessum à naturali statu significat. Hanc ob causam feb. ardens in sene major est ratione essentiæ, quam feb. ardens in juvene: Ulcus in parte sicca majus est ulcere partis carnosæ. Destillatio

in

in juvene major est in juvene, quam in sene. Quod de causis internis disponentibus dictum est, externis quoq; congruit: Nam quò reddunt corpus minùs dispositum ad talem morbum, eò indicāt esse vehementiorem, si accidat; Ut si hyberno tempore oriatur feb. ardens. Hoc voluit Hipp. 2. Aph. 34. in morbis, (inquit) minus periclitantur, quorum naturæ, aut ætati, aut habitui, aut tempori magis cōgruit morbus, quàm quibus secundum nihil istorum congruit. Inter causas dispositivas robur virium præcipuam vim obtinet, nam robustissimi homines morbificis causis validè resistentes vix unquam morbis parvis prehenduntur, quoniam vegeta natura leviores causas vincit: Unde videre est eos, qui toto vitæ tempore nunquam ægrotarunt à prima ægritudine plerunque vinci & enecari: Sic morbi vehemen-

hementiores fiunt vere, quam alio anni tempore, quia tunc nativus calor maximè fortis est ad expulsionem, & nonnisi à caussis multis validis, diuque agentibus enervatur. *Tertiò cognoscitur ab effectibus*: Nam quæ accidentia statim cum ipso morbo vehementia apparent ad quodcumque sympt. genus attineant, morbum magnum ratione essentiæ significant: supervenientia autem accidentia ostendunt *magnitudinem morbi ratione* facultatis, ut dicetur. Magnitudo morbi ratione dignitatis non indigit aliis signis, quam quæ indicant locum aff. præstantem publicamque actionem habentem, immò & publicum usum ad vitæ necessitatem. Unde si afficiantur lien; Uterus, Renes, Vetica, morbus fit magnus ratione dignitatis, quia sine excretione urinæ, cui dicata sunt renes, & vesica, & sine sanguinis defæca-

fæcatione, cui præest lien, incolumis vita diu servari non potest. Uterini morbi sunt magni ratione dignitatis, sive speciei propagationem, sive individui custodiam spectes, cum ex retento menstruo vita non rarò in discrimen adducatur: Eò autem censendus est morbus major ratione dignitatis, quò affecta pars ad tuendam vitam magis necessaria est: Unde primas sibi vendicat cor, deinde jecur, & ventricul. tum cerebrum, quod ad vitam simpliciter solùm concurrit, quatenus respiratio sine ipsius ope non fieret.

Magnitudo ratione facultatis plerunque sic latet, ut ob ejus ignorationem ægri intereant. Hanc dixi constituere morbum malignum, & mali moris, neque differre à cacoethia, quamquam Petrus Salius existimat in com. L. P. Hipp. de Morb. differre cacoëthiam à magni-

gnitudinis morbi. Inductus est fortasse à Gal. qui has morbi magnitudines proponens statuere videtur differentiam inter malignitatem, & vehementiam ratione facultatis. Nam 4. Meth c. 6. bifariã, inquit, omnia vitia gravia, & magna reddũtur, vel ob afflictæ partis præstantiam, vel ob affectus magnitudinem, vel quia sunt cacoethes. At 7. Meth. c. 12. sic loquitur (morbi magnitudo spectatur in præstantia *actionis lædæ, in propria affectus essentia*, & facultate totũ corpus gubernante.) Profectò cacoethes morbus dicitur, vel ratione supervenientium signorum, pravæ cruditatis, vel insignium sympt., differtque à lethali, quod iste mortem denotat, ille periculum: Unde Gal. 1. Prorhet. 14. Cacoethes, inquit, morbos. i. malignos appellamus, quicumq; periculum minantes salutis spem non adimunt, licèt mali-

maligni morbi tandem in lethales migrent, cum igitur morbis parvis, & debilibus graviſſima interdum præter omnium opinionem ſuperveniant accidentia, qua ratione inquit Gal. aliquando debiles, & parvas feb. valdè eſſe malignas: Cõcludit Salius aliud eſſe cacoethiam, aliud vehementiam morbi ratione facultatis, darique morbos, & malignos. Errare autem Salium, & utrobique *voluiſſe eandem* differentiam magnitudinis *morbi* proponere, ex eo colligitur, quia ſuperveniens accidentia gravia ſunt effectus præcipuè alicujus virtutis noſtri corporis valdè læſæ. Nihil ergò eſt opus cacoethiam, ſeu malignitatem à vehementia facultatis læſæ diſtinguere: unde licet verũ ſit dari morbos malignos quoad eſſentiam, vel dignitatem, nulli tamen maligni ſunt parvi ratione vehementiæ, ac magnitudinis læſæ facul-

facultatis. Cæterùm ut malignus morbus certiùs cognoscatur, sciendum est, non omnem morbum minantem periculum propriè dici malignum (nam feb. lentam, & diuturnam in sene, hecticam, apoplexiam nemo malignos affectus vocat) sed illum tantum in quo citra causam evidentem, & præter omnem spem, graviora supervenium accidentia quam postulare videatur morbi magnitudo, & causæ ipsius vehementia. *Idcò admodum malignæ sunt illæ feb.* in quibus licet calor sit mitis, illico concidunt vires, principes functiones perturbantur, & humores inquinantur. Unde licet omnis morbus malignus sit etiam vehemens ratione læsæ facultatis, est tamen morbus malignus, quædam veluti differentia morbi vehementis ratione facultatis, ac minùs latè patet, cum non omnis morbus vehemens ratio-

tione facultatis propriè sit malignus, sed ille tantùm, in quo gravissima accidentia mox supervenient, vi morbi, aut causæ morbificæ; Quod ideò addidit, ut à morbi maligni notione excludantur sævissima accidentia supervenientia, quæ partis affectæ acutum sensum consequuntur, aut vehementiam manifestæ qualitatis humorum, quis enim tertianam simplicẽ intermittentẽ in cujus augmento cardialgia excitetur propriè malignam febr. appellarit? Licèt huic accidenti proxima sit syncope? Quando morbi propriè maligni appellãtur, valdè putridam, aut venenatam alicujus humoris qualitatem comitẽ habere consueverunt, sive illa extrinsecùs corpori advenerit ab aere, cibis, venenis, sive intus sit nata ex varia corruptione. Hæ siquidem malignæ qualitates cum sint naturæ maximè omnium adversariæ, il-

lam vehementer laceſſunt, angunt, agitant, ut univerſas ipſius functiones longè magis perturbari neceſſe ſit, quàm ſi evidens aliqua, & ſenſibilis qualitas, cui non eſt tanta cum natura viventium repugnantia in ipſum ageret, & calorem naturalem exerceret. Ut igitur non confundatur, omnis morbus magnus ratione læſæ facultatis cum maligno iis ſignis diſtinguetis. *Primò ab eſſentialiter inhærentibus.* Nam ſunt aliqui morbi ex *ſua* natura *maligni, nimirũ carbunculus*, cancer, elephantiaſis, variolæ, peſtis, lues gallica, lues poloniça, ſcorbutus. Quicunq; verò nobiles partes, & maximè ſentientes morbi magni occupãt, fiunt etiam magni ratione læſæ facultatis, ut inflammationes internæ, affectus oris ventric., cordis, cerebri, jecoris, pulmonum, nervorum, tendonumq; punctiones. Vulnera muſculi temporalis, bici-

bicipitis, menyngum. Cereb. &c. Secundò à causis. Atque ad externas quod attinet, si aer inspiratus fætidus extiterit contaminatus cadaverum vaporibus mineralib9 exhalationib9, ac repentinis flatuum è terra eruptionib9, ut in Terræmotibus accidit, aut quovis alio modo putridus, & impurus, suspicio est morbi malign: Ita si diu indulserint pravis cibis, quã ob causam omnibus pravi succi eduliis censet abstinendum Gal. 2. de alimentorum facult. c. de cucumere, etiam si ea quibusdam cocta sint facilia. Nobis enim non advertentibus pravus succus ex ipsis post longum tempus in venis colligitur, qui postea exiguã ad putrescendum occasionem nactus malignas feb. accendit. Quantò facilius id accidet ex corruptis, & jam putridis cibis, quales in annonæ egestate plerunq; assumũtur. Præter cibi pravitatem disponun-

tur mirum in modum corpora ad excellentes putredines, & malignas succorum corruptiones ex convivationibus: Nam ut inquit Avic. 3. p. doct. 2. c. 2. nihil est deterius, quam diversa nutrientia simul adjungere, & in comedendo tempus prorogare, quòn ā prior cibus jam digeri incipit, cum postremus ingeritur. Ex varia autem diversorum alimētorum corruptione difformia gignuntur excrementa, quæ tanto deteriorem nanciscuntur putredinem, quanto longius absunt ab alimenti conditione. Fiunt & morbi maligni à putrida aquæ potu, nec-nō aquæ mercurialis, & venenorū, seu casu, seu electione, assumptione. Planè quæcunq; causæ externæ corpora præparant ad insignes putredines, ut luxus, otium, somnus immodicus, &c. aliquid conjecturæ præbent malignitatis supervenientis morbi. *A juvantibus, & læden-*

*lædentibus* : In morbis malignis nullum remedium magnopere prodeſt, niſi habeat vim alexipharmacam, quod ſi alexipharmaca juvent, ubi ratione evidētium qualitatum parum auxilii præſtare poſſent, ut decoctum ligni in quibusdā gallicis feb. theriaca in feb. malignis, & peſtilentibus certiſſimum eſt malignitatis argumentum. Si excretiones fiunt, quæcumque illæ ſint, quæ quantitate ſint conuenientes, neque eatenus dejicere vires poſſint, videanturq; repletioni reſpondere, interim verò vires dejiciant, vel certè non proſint, ſignum eſt naturam non tam humoris copia, quam peſſima ejusdem qualitate opprimi. *A cauſſis internis diſpoſitivis.* Corpora pinguia valdè humida denſioris habitus inſignes humorum corruptiones, & inde morbos malignos maximè omniū patiuntur. Ab efficientibus. Nam

corruptio sanguinis, seminis, vermium, menstrui, bilis atræ, & æruginosæ malignos morbos efficiunt, harum verò causarum signa suo loco proponentur.

Tertiò deducuntur signa, & quidem præcipua à symptomatis. *Ab actione læsa vitali.* Cum malignitas ad cor usque pervenit, quod maximè evenit in feb. malignis, statim languet vitalis facultas, spirituumq; maxima fit dissolutio: Qua causa *pulsus respectu caloris feb.* protinus acquirit improportionatam, ac insolitam parvitatem, languiditatem, quæ virium casum significant: Incredibilem inæqualitatem cum frequentia præsertim in systole. Quæ omnia si facta levi vacuatione à principio, vel medicamento, vel sanguinis missione non cessent, ac natura non sublevetur sed magis debilitetur longè certiùs malignã indicant qualitatem, quæ vitales spiri-

spiritus solvat. Ubi talibus facilis accidere solet animi defectio à levi occasione. Impedita respiratio semper significat morbum magnũ ratione læsæ facultatis: At respiratio laboriosa quibusdam suspiriis intercepta, parva, & frequens in feb. malignitatem, ut plurimum comitatur. *Ab actione naturali.* Solet præsente malignitate ita exsolvi nativus calor, ut exigua fiat alimenti in substantiam viventis mutatio. Itaque si statim ab initio major appareat corporis attenuatio, quam vel corporis dispositioni, vel causarum efficientium manifestè facultati conveniat evidens est malignitatis inditium. Repentina cibi abominatio, & carentia sitis cum intensa feb. linguæ nigritie, orisque, & faucium siccitate, si delirium absit, insignem malignitatem arguunt. Pariter in principio morbi sitis intensissima excedens caloris inten-

sionem, si absint signa bilis, aut pituitæ salsæ in Ventriculo nota est malignitatis. *Ab actione animali.* Ægrum adeò non sentire malum, ut se non ægrotare dicat, interim verò esse inquietum, mœstum, anxium, jactabundum, indicat, vel mentem esse læsam, vel calorem naturalem malitia humoris esse consopitum. Ineffabilis quidam angor, & cordis dolor sine causa manifesta, somni valdè *perturbati naturam non reficientes*, sed gravantes: Levis quidem, sed pertinax dolor cap. à principio magnis remediisnon cedens: Deliria citra insignem cap. calefactionem opportunis auxiliis reluctantia, motus quidam convulsivi partium extremarum, comatosa affectio cum murmure hypochondriorum, aut parvo tumore causa aures, visum, atq; auditum in feb. hebetatũ, caligare oculos statim ab initio rarò mali-

malignitatem nō significant. *A qualitate mutata.* Repentina, & maxima facici mutatio, præsertim extenuatio, & expallescētia, maculæ rubræ, sed maximè nigræ, aut lividæ (Græci exanthemata, vulgò petechias vocant) in pectore, dorso, & toto corpore apparētes: Manuum, ac pedum frigiditas à principio perseverans, aut postea adveniens feb. existente continua, sine causa modò horrere, modò incalescere; Dentium denigratio: Gravis quidam fœtor, & ut ita dixerim, cadaverosus ægri odor, à sensibilibus excretionibus non proveniens malignis feb. magna ex parte comitantur. *Ab excretis.* Excretiones bilis aruginosæ, atræ: Excretiones vermium, & maximè mortuorum in augmento, aut feb. statu, si vermes tempore sanitatis non sint ægro familiares: Magnæ vacuationes peccantis humoris sine juvamēto:

Stillæ sanguinis die critico, vel omnino initio morbi è naribus, utero, hæmorrhoidibus, excretiones quæcumque valde fætidæ, lacrymæ involuntariæ mordaces, & citò nascentes, pinguis alvi egestio, sputa liventia, urinæ turbidæ extra temporis declinationis cum malis signis, præterea nigræ lividæ, paucæ cum intenso rubore, valdè oleaginosæ: Sudor paucus frigidus circa frontem, & cervicem manans malignos morbos significat præsertim si plura in unum conveniant; inter quæ indiciis expulsu petitis primus locus est deferendus: Nihil enim satis tutum in præcipiti nimium casu, licet aliæ omnes abessent malignitatis notæ. Ad effectus morbi maligni referendi quoque nonnulli morbi qui illos consequuntur, ut exulceratio faucium, & parotides in febri mali moris. A simili noscitur malignitas, quando morbum similem popu-

populariter grassari, & plures eo interire observamus.

Signa postremæ magnitudinis, quam voco respectivam ab iisdem fontibus hauriuntur, de quibus inter prognostica opportunior erit sermo, cum idem sit cognoscere morbi diuturnitatem, & magnitudinem ratione remediorum, quibus nimium resistit.

## *Quomodo caussa morbifica cognoscatur.*

## CAPUT VI.

COgnita morbi specie, ac magnitudine convertenda est ad morbi caussam Medici solertia, quę quoniam multiplex esse posset, ne in causarum signis demonstrativis aliquid intactum prætermittatur, accuratè imprimis inquirendum, quarum caussarum dignotio